

PROTIVVAZDUŠNA ODBRANA U POZADINI NEPRIJATELJA

Aktivna borbena dejstva u pozadini neprijatelja biće jedna od karakteristika eventualnog rata što će naročito doći do izražaja u zemljama koje će se braniti od agresije. Ova dejstva će u novim uslovima dobiti poseban značaj i nove dimenzije, postaće značajna komponenta rata. Zato sve armije, neke manje a neke više, razrađuju principe dejstva u pozadini neprijatelja, polazeći od svojih vojnopolitičkih koncepcija i ratne doktrine. Evidentno je da gerilska i protivgerilska dejstva, odnosno partizanski rat (zavisno kako se ta dejstva u kojoj armiji nazivaju) dobijaju sve veći značaj u teoriji i praksi vojne obuke i postaju područje aktivnog vojnog izučavanja.

Drugi svetski rat je potvrdio značaj borbenih dejstava u pozadini neprijatelja, a naša iskustva ukazuju da ta dejstva u određenoj fazi rata mogu postati jednako značajna kao i ona na frontu, sa znatnim uticajem na opšti ishod rata, a snage u pozadini mogu izrasti do operativnih formacija. Ovo, kao i stečena iskustva u sukobima nakon II svetskog rata, nameće potrebu da se ova dejstva razmatraju studiozno, razrađuje i predviđa sva kompleksnost koja će pratiti njihovo izvođenje, da se za svaku meru i borbeni postupak traže i nađu najceļishodnija rešenja, te tako iskustva realno ukllope u savremene koncepcije i okolnosti borbenih dejstava u pozadini neprijatelja. Jedna značajna mera u tim dejstvima biće protivvazdušna odbrana (PVO).

Opšta iskustva iz II svetskog rata, a posebno naša, zatim iz lokalnih i nacionalno-oslobodilačkih ratova (Alžir, Vijetnam i dr.) ukazuju: da su izviđanje i napad avijacije agresora po protivničkim snagama u sopstvenoj pozadini bili vrlo česti i da su ova dejstva znatno otežavala manevar i borbene akcije jedinica u pozadini, čak i kada ta avijacija nije bila naročito mnogobrojna (naš NOR), a pogotovo ako su za borbu s tim jedinicama bile angažovane znatne avio-snage.¹ Posebno je značajan primer angažovanja veoma snažnih avio-snaga SAD u borbi protiv oslobodilačkog pokreta Vijetnama, gde su uključena i dejstva strategijske avijacije za udare po potencijalnim bazama protivnika. Rat u Vijetnamu rečito govori kako se pomoću avijacije pokušava da reši problem partizanskog rata.

Nesumnjivo je da će dejstvo avijacije po protivničkim snagama u sopstvenoj pozadini u eventualnom ratu biti još značajnije. Dovoljno je napomenuti da se: u okviru svih koncepcija napadača predviđaju specijalne jedinice za obezbeđenje i kontrolu (osvojene) teritorije; u sastavu jedinica KoV nalaze integrirane avijacijske i helikopterske je-

¹ Prema francuskim izvorima u Alžiru je početkom 1959. god. bilo oko 700 aviona i 130 helikoptera, koji su u toj godini ostvarili 144.000 avio-poleta sa 270.000 časova letenja vezanih za borbu sa oslobodilačkim snagama Alžira.

dinice²; vrlo često planira podrška tih snaga ostalom (borbenom) avijacijom³, naročito ako se za borbu sa snagama u pozadini angažuju i operativne jedinice, što neće biti redak slučaj. Avijacija je najpogodnija za izviđanje većih prostorija, zatim za manevar (prenošenje) jedinica i za brzu vatrenu intervenciju ili podršku snaga koje su iznenadno napadnute, odnosno za vatrenu podršku snaga koje napadaju, a što je sve vrlo bitno pri vođenju borbenih dejstava u pozadini. Znači, pri izvođenju borbenih dejstava u pozadini neprijatelja treba realno računati sa aktivnim izviđanjem i napadima njegove avijacije (helikoptera). A to, takođe, znači da protivvazdušnoj odbrani treba pokloniti maksimalnu pažnju, organizujući je svuda i uvek u najvećem mogućem stepenu. Pri tom treba uvek računati da će se organizacija i izvođenje PVO u pozadini neprijatelja vršiti pod vrlo teškim uslovima, koji su i inače karakteristični za ova dejstva u celini.

Uslovi za organizaciju PVO. Specifičnost dejstva u pozadini neprijatelja postavljaće pred PVO niz značajnih, ali i teško izvodljivih zadataka, među kojima će se isticati: što ranije otkrivanje leta i namera neprijateljskih aviona i helikoptera i obaveštavanje jedinica o vazdušnoj opasnosti; sprečavanje neprijateljskog izviđanja i napada iz vazduha i odbrane jedinica u toku pokreta (manevra) i borbe; sprečavanje prenosa jedinica vazduhom (helikopterima); očuvanje tajnosti baziranja i planiranih pokreta ka objektima napada; obaveštavanje PVO na frontu o preletima neprijateljske avijacije; prisiljavanje avijacije koja leti na malim visinama da se otkrije radarskom osmatranju sa fronta, itd.

Izvršavanje ovih zadataka moguće je obezbediti samo ako se realno sagledaju sve okolnosti pod kojima će se PVO organizovati i izvoditi i pronađe najpovoljniji način za to, računajući da će nepovoljne okolnosti biti redovna pojava pri borbenim dejstvima u pozadini neprijatelja. Ove nepovoljnosti najčešće će se ogleđati u sledećem:

skoro redovno će na aerodromima u pozadini fronta biti prisutni mnogobrojna neprijateljska avijacija i helikopteri koji će često preletati slobodnu teritoriju (na relaciji aerodrom — front), odnosno rejone baziranja i dejstava jedinica u pozadini neprijatelja; to će povećavati opasnost od izviđanja i napada iz vazduha i otežavati održavanje tajnosti pokreta i bezbednosti baziranja, posebno što će neprekidna kontrola svih važnijih komunikacija i objekata u pozadini biti redovan zadatak ne samo izviđačke, već i ostale neprijateljeve avijacije i helikoptera;

u toku borbenih dejstava jedinica u pozadini, neprijatelj će najčešće reagovati brzim manevrom avijacijskih snaga (prvenstveno lakom borbenom avijacijom i helikopterima), težeći da prenošenjem jedinica

² U pojedinim armijama Zapada u sastavu divizija KoV nalazi se i do 100 lakih borbenih aviona i helikoptera.

³ Za vođenje dejstava u svojoj pozadini neke vojne starešine, npr. na Zapadu, smatraju ulogu avijacije i helikoptera presudnom, tj. da se avio-snagama mogu neutralisati akcije jedinica u pozadini. Realizaciju takvih »gledišta« verovatno treba da potvrde i dejstva avijacije po jedinicama oslobodilačkih snaga u Južnom Vijetnamu.

na ugrožena mesta (manevrom) i njihovom podrškom iz vazduha istovremeno spreči dejstva jedinica u pozadini i tako nadoknadi njihove prednosti koje postižu iznenađenjem;

pravovremeno otkrivanje avijacije i helikoptera i najava vazdušne opasnosti biće znatno ograničene i svodiće se, uglavnom, na organizaciju vizuelnog osmatranja i obaveštavanja zvučnim ili priručnim sredstvima i to prvenstveno u okviru osnovnih partizanskih i teritorijalnih jedinica, dok će prenošenje obaveštenja o vazdušnoj opasnosti drugim jedinicama biti teško izvodljivo, naročito na neoslobođenoj teritoriji;

zbog ograničenog i najčešće nedovoljnog broja oruđa i sredstava za odbranu iz vazduha, neće uvek biti mogućnosti da se organizuje istovremena uspešna protivvazdušna zaštita (PVZ) svih jedinica koje dejstvuju u pozadini neprijatelja; pošto verovatno neće uvek biti ni dovoljno municije a ni uslova da se pav-topovi i mitraljezi redovno i planski opravljaju, mogućnosti da se ova oruđa koriste u punoj meri biće ograničene ili otežane;

sve mere PVZ neće se moći redovno preduzimati (npr. ukopavanje pri napadu, i sl.), kako zbog toga da se ne bi otkrila planirana dejstva, tako i zbog nedostatka vremena za te radove.

No, pored navedenih nepovoljnih uslova, dejstva u pozadini neprijatelja mogu pružiti, i obično pružaju, određene pogodnosti za organizaciju i izvođenje PVO, s tim da se sve mogućnosti pravilno iskoriste. Korišćenjem nekih pogodnosti može se postići relativno visok stepen PVO jedinica, pa i objekata u pozadini neprijatelja, a nekada doprineti i kvalitetu PVO jedinica na frontu. Te pogodnosti se obično ogledaju u sledećem:

jedinice u pozadini neprijatelja najčešće će bazirati i dejstvovati na pokrivenom i ispresecanom zemljištu, a noć će koristiti za pokrete i manevar; ovo omogućava uspešno maskiranje, korišćenje prirodnih zaklona, prikrivene pokrete, itd., što znatno olakšava PVO jedinica;

velika pokretljivost koja mora biti svojstvena jedinicama u pozadini, brza, kratka i istovremena dejstva na više različitih prostorija i objekata, unosiće zabunu kod neprijatelja, razvlačiće njegove avio-snage i time umanjiti njihovu brzinu akcije i efikasnost dejstva;

neprijatelj najčešće neće znati rejone baziranja jedinica u pozadini i objekte njihovog dejstva, pa će biti prisiljen da »traži« te snage i tako otkrije svoje prisustvo u vazduhu; to će veoma često omogućiti da se jedinice pravovremeno zaklone, što u zajednici sa obavezanim i stalnim osmatranjem vazduha i dobro razrađenim načinom uzbunjivanja može znatno obezbediti jedinice od iznenadnog napada iz vazduha;

česti letovi neprijateljske avijacije na relaciji aerodrom — front i obratno na malim visinama i u brišućem letu, velik broj malih i »tačkastih« ciljeva pri borbi sa jedinicama u sopstvenoj pozadini i njihovo traženje i napadanje sa malih visina, dovodiće ovu avijaciju u zonu uspešne vatre pešadijskog oružja koje joj može nanositi znatne gubitke⁴;

⁴ Jedna sovjetska jedinica je pešadijskim oružjem u toku II svetskog rata oborila za 3 meseca 51 nemački avion, a druga u još kraćem vremenu 62 aviona; jedna združena jedinica na karelijskom frontu pešadijskim oružjem oborila je 13% od svih aviona, a u poznanjsko-varšavskoj operaciji oborena su pešadijskim oružjem i lakim pav-topovima 242 nemačka aviona. U toku VII neprijateljske ofanzive oboreno je kod nas 37 nemačkih aviona, itd.

stoga će avijacija biti prisiljena da se diže na veće visine (naročito ona koja leti ka frontu) i otkriva radarskom osmatranju;

aktivna dejstva jedinica u pozadini (napadi na aerodrome, baze i sredstva snabdevanja aviona i helikoptera) u znatnoj meri mogu doprineti kvalitetu opšte PVO, i u pozadini neprijatelja, na frontu;

ojačanje jedinica u pozadini organima i sredstvima sa vazdušno osmatranje i javljanje (VOJ) iz jedinica na frontu ili formiranje takvih organa od zaplenjenih sredstava, olakšava otkrivanje leta neprijateljske avijacije i može biti značajan izvor podataka o situaciji u vazduhu i namerama neprijatelja;

jedinice u pozadini moći će za ojačanje PVO da koriste znatan deo pav-naoružanja koje će zapleniti od neprijatelja (lake pav-topove i pav-mitraljeze).

Iz iznetih okolnosti i karakteristika u kojima će se organizovati i izvoditi PVO u pozadini neprijatelja vidljivo je da obezbeđenje jedinica i objekata od napada iz vazduha neće biti ni lako, ni jednostavno, ali ono ima veliki značaj i treba mu posvetiti posebnu pažnju, koristeći sve povoljne momente.

Iako PVO u pozadini neprijatelja nema iste zadatke kao na frontu ili u pozadini sopstvenih snaga (svodi se na neposrednu zaštitu partizanskih jedinica, bolnica i sl., a ne i zaštitu celokupnog vazdušnog prostora počevši od linije fronta), ona ima iste neke opšte karakteristike (organizacija VOJ, dejstvo po ciljevima u vazduhu, primena mera PVZ), pa je nužno da se razmotri kako da najsvrsishodnije realizuje svoje zadatke u specifičnim uslovima dejstva u pozadini neprijatelja. Pre toga treba sagledati koje ciljeve i kako će najčešće napadati neprijateljeva avijacija.

Ciljevi napada avijacije — objekti za PVO. S obzirom na specifičnosti borbenih dejstava u pozadini neprijatelja, može se očekivati da će njegova avijacija pri izboru ciljeva za izviđanje i napad, ove deliti po hitnosti dejstva na povremene i stalne. Povremeni ciljevi biće privremeno jedinice u pokretu ili pri vođenju borbe, jer one u pozadini redovno dejstvuju iznenadno i po mogućnosti svaki put na drugom mestu. Povremenost i privremenost pojave ovakvih ciljeva i neposredna opasnost od njihovih dejstava usloviće potrebu da ti ciljevi (jedinice) budu napadani čim budu osmotreni i to maksimalnim snagama avijacije namenjene za dejstvo po partizanskim jedinicama, a ponekad i delom avijacije namenjene za podršku na frontu. Kao stalni ciljevi izviđanja i napada avijacije najverovatnije će biti: naselja na oslobođenoj teritoriji, odnosno verovatni rejon baziranja i rasporeda partizanskih i teritorijalnih jedinica (baze, skladišta, bolnice, itd.) na neoslobođenoj teritoriji, a nekad i komunikacije i objekti na njima na slobodnoj teritoriji (ukoliko nije predviđeno da će ih agresor koristiti). Očigledno je da se u pozadini neprijatelja pojavljuje znatan broj ciljeva za dejstvo avijacije (najvažniji cilj su partizanske jedinice, a zatim baze i oslobođena mesta na okupiranoj teritoriji), a time i velik broj objekata za PVO. Kako realno nije moguće da se svi ovi objekti stalno i uspešno brane aktivnim dejstvima (borbenim sredstvima PVO), te

će mere PVZ činiti osnovu PVO svih jedinica i objekata, dok će kao objekti za odbranu borbenim sredstvima najčešće dolaziti u obzir samo najvažnije i najosetljivije jedinice i objekti. Obično će to biti:

Jedinice koje su prisiljene da borbeno dejstva ili pokrete izvode danju i po otkrivenom zemljištu; u napadu će prednost za organizaciju aktivne PVO imati one jedinice koje napadaju najosetljivije objekte (jedinice) neprijatelja, a u odbrani jedinice koje brane slobodnu teritoriju, obezbeđuju zbegove ili štite povlačenje (izvlačenje) bolnica, baza i sl.; objekti na komunikacijama na slobodnoj teritoriji koji su neophodni za manevar i borbeno dejstva jedinica u pozadini, zatim naselja na raskrsnicama i komandna mesta većih jedinica; rejon baziranja jedinica, odnosno skladišta, bolnice i sl. na neoslobođenoj teritoriji, ukoliko postoji mogućnost da budu otkriveni sa zemlje ili iz vazduha.

Najverovatnije će ovi objekti biti izviđani i napadani sa malih visina, pojedinačnim avionima ili manjim grupama lake borbene avijacije ili lovaca-bombardera. Zbog teže uočavanja ciljeva vrlo često će napadima ove avijacije prethoditi intenzivna izviđanja iz vazduha, a najpogodniji način napada biće iz poniranja, sa verovatnom upotrebom klasičnih ubojnih sredstava. Ovakve okolnosti i verovatni način dejstva avijacije ukazuju da će efikasna odbrana od napada iz vazduha biti mogućna i sa ograničenijim vatrenim sredstvima (na primer pešadijskim oružjem), ali i na potrebu da svaka mera i postupak iz okvira PVO budu na vreme i planski organizovani i sinhronizovani sa opštim planom dejstva (marša, stanovanja) jedinica u pozadini neprijatelja.

Još je potrebno istaći neke karakteristike PVO u pozadini koje će vrlo često otežavati šire planiranje i plansku upotrebu borbenih sredstava PVO:

velik broj mogućih objekata za napad iz vazduha a ograničen (bar u prvoj fazi rata) broj i domet borbenih sredstava PVO, najčešće će onemogućavati bilo kakvu vatrenu vezu između raznih jedinica i aktivna dejstva će se u većini slučajeva svoditi na pojedinačnu odbranu jedinica ili objekata u rejonu njihovog dejstva ili baziranja; više komande neće moći uvek da regulišu plansko usmeravanje vatrene dejstva borbenih sredstava PVO (i kad se raspolože pav-topovima), već će svaka jedinica problem dejstva po ciljevima u vazduhu rešavati prema svojim mogućnostima i konkretnim uslovima.

Organizacija VOJ. Vazdušno osmatranje i javljanje u pozadini neprijatelja redovno će bazirati na vizuelnom osmatranju vazduha i neposrednoj najavi vazdušne opasnosti. Osnovno će biti da svako (jedinica, komanda, ustanova) osmatra za sebe, jer, naročito u početku, neće postojati mogućnosti da se osmatranje centralizuje (na delu teritorije ili u okviru veće jedinice) — svako organizuje VOJ za svoje neposredne potrebe. Osnovu će u početku činiti samo osmatračni neba, a kasnije treba težiti da se VOJ proširi organizovanjem vizuelnih osmatračkih stanica (VOST) sa potrebnim sredstvima osmatranja i veze. Ove stanice mogu organizovati same jedinice u pozadini ili se mogu koristiti VOST civilne zaštite ili čak stanice prebačene sa fronta. Raspored ovih stanica treba da bude na pravcima koje avijacija i helikopteri najčešće koriste za niski let ka frontu, odnosno za dolet iznad prostorije na kojoj

se nalaze ili dejstvuju jedinice u pozadini. Kad god je moguće VOST treba organizovati kao sabirne centre za prikupljanje podataka o situaciji u vazduhu od svih jedinica u njihovoj blizini. Razvojem dejstava, bilo uz pomoć sa fronta ili zaplenom sredstava, organizaciju VOJ treba proširivati (naročito kad se stvore slobodne teritorije), težeći da se organizuje jedinstven sistem VOJ na široj prostorijskoj i ostvari prikupljanje podataka u pojedinim centrima, odakle bi se podaci o situaciji u vazduhu mogli javljati najvećem broju jedinica i objekata (naselja, baza, skloništa) u pozadini, pa i jedinicama na frontu. Podaci o preletu neprijateljske avijacije, koji bi redovno bili javljani jedinicama na frontu, mogu znatno doprineti kvalitetu VOJ operativne vojske i nadomestiti manjkavosti radarskog osmatranja letova avijacije na malim visinama.

Ponekad jedinice u pozadini mogu raspolagati i radarskim sredstvima za osmatranje (bilo da su ih ostavile naše jedinice ili da su zaplenjena). Upotreba ovih sredstava biće ograničena i znatno teža nego na frontu, te će biti nužno da se koriste (aktiviraju) što prikrivenije i u onim fazama kad je to najneophodnije, vodeći računa da mogu biti otkrivena. U svakom slučaju, kad se raspoloživo ovakvim sredstvima treba omogućiti da njihovi podaci što pre stignu do jedinica, a naročito jedinica na frontu. Možda će postojati i mogućnosti da se na oslobođenoj teritoriji (prvenstveno na planinama) uspostave i održavaju radarske stanice pokretnog tipa koje bi radile za PVO zemlje. Nekima od tih stanica moglo bi se čak dati naređenje da se brane i emituju podatke dokle god mogu.

Za obaveštavanje o vazdušnoj opasnosti, pored zvukovnih i vizuelnih signala, kad god je moguće, trebalo bi koristiti i vezu komandovanja. U odgovarajućim uslovima (npr. na oslobođenoj teritoriji) treba težiti da se obezbedi i posebna veza obaveštavanja, koristeći postojeća žična a po mogućnosti i druga sredstva veze.

Pored centara VOJ koje bi povremeno trebalo organizovati na delovima oslobođene teritorije, bilo bi nužno da u višim komandama jedinica u pozadini postoji stalan, jednostavan i pokretan centar VOJ, koji bi omogućio neprekidan uvid u situaciju u vazduhu, njeno redovno praćenje i analizu. Ovaj centar mogao bi poslužiti za što bržu izmenu podataka (linijom komandovanja ili posebnom linijom obaveštavanja) na relaciji front — pozadina neprijatelja, a u nedostatku drugih centara i obaveštavao bi jedinice i civilno stanovništvo u svom domenu.

Upotreba borbenih sredstava (jedinica) u PVO. Od sredstava za borbu sa neprijateljskim avionima i helikopterima u pozadini neprijatelja najčešće će se moći koristiti: pešadijsko oružje (puške, puškomitraljezi, mitraljezi, pav-mitraljezi) iz formacijskog sastava jedinica; pav-topovi teritorijalne PVO, radničkih jedinica ili operativnih jedinica koji će se naći (ostati) u pozadini neprijatelja; zaplenjeni pav-topovi i mitraljezi. Upotreba ovih borbenih sredstava (odnosno jedinica naoružanih ili određenih za PVO) zavisice od njihovog broja, dometa i uslova pod kojima će se izvoditi borbeno dejstvo.

Pešadijsko oružje će biti najmasovnije borbeno sredstvo za PVO i treba ga koristiti kad god je moguće. Pored već poznatih podataka o uspesima pri gađanju aviona pešadijskim oružjem tokom II svetskog

rata, efikasnost ovog oružja i u novije vreme potvrđuju podaci iz ratova u Koreji i Vijetnamu. Postavljanjem ovog oružja (grupe mitraljeza, na primer) na mesta pogodna za gađanje ciljeva u vazduhu, ukoliko se borba i pokreti vrše danju, mogu se uspešno odbraniti jedinice od napada aviona i helikoptera sa visine do 1.000 m. Pri upotrebi pešadijskog oružja potrebno je obezbediti odgovarajuću gustinu vatre i voditi računa da se neplanskim ili nepotrebним dejstvom ne otkrije pokret ili baziranje jedinica⁵.

Laki pav-topovi će biti najefikasnije sredstvo za odbranu jedinica i objekata. Međutim, njihova upotreba zavisice od mogućnosti i načina transporta. Za odbranu jedinica u borbi ređe će se moći koristiti, pošto je većina postojećih lakih pav-topova na točkovima, tj. vezana za transport kamionskom vučom, a pojedini mogu biti i bez podvoska (stacionarnog tipa). Ukoliko se pojedini topovi (kalibra 20 mm) mogu prenositi tovarnim transportom, njihova upotreba biće celishodna a i vrlo korisna za PVO jedinice u borbi ili u pokretu. Ipak, lake pav-topove biće najcelishodnije koristiti za odbranu stalnih objekata, posebno onih čije je otkrivanje i dejstvo po njima iz vazduha najverovatnije, a mogućnosti maskiranja i odbrane pešadijskim oružjem su nedovoljni. Najčešće će to biti naselja, objekti na komunikacijama, rejoni skladišta i baza u toku izvlačenja, odnosno mesta prelaza preko reka (prevoja, saobraćajnica, useka), ukoliko se prelazi danju. Kad se u okviru jedinica u pozadini raspolaže artiljerijom ili tenkovima, onda je sa lakim pav-topovima najpogodnije braniti ove jedinice, pošto će one dejstvovati na zemljištu koje će verovatno odgovarati i za pokrete i manevar lakim pav-topovima. Ako se u toku borbenih dejstava, zbog ograničenosti komunikacija ili napuštanja terena i sl., ne mogu prenositi (transportovati) pav-topovi, treba ih zakopavati, a ako ih ima dovoljno iskoristiti ih za dejstvo po ciljevima na zemlji a potom uništiti.⁶

Jedan od pogodnih i celishodnih načina upotrebe borbenih sredstava PVO u pozadini neprijatelja bilo bi organizovanje protivavionskih zaseda. Ovaj način upotrebe borbenih sredstava biće naročito pogodan na slobodnoj teritoriji, ali se ponekad sa uspehom može koristiti i van nje. Dejstvo po avionima i helikopterima korišćenjem protivavionskih zaseda naročito može biti korisno ako se organizuje na najčešćim itinererima leta avijacije na malim visinama na pravcu aerodrom — front ili pri čestim patroliranjima (slobodnom letu) nad prostorijom dejstva ili baziranja jedinica u pozadini. Za organizaciju i dej-

⁵ Pored niza pozitivnih ima i primera iz NOR-a kada je vatrena (maskirna) nedisciplina imala znatne posledice: avgusta 1941. jedan borac Romanijske čete otvorio je samovoljno vatru iz puške na jedan avion i otkrio položaj čete, posle čega je na četvrti izvršen napad iz vazduha i poginulo nekoliko boraca. Sličan slučaj se dogodio (mada bez većih posledica) jula 1942. u Kraljevačkom bataljonu, a takvih primera moglo bi se još navesti.

⁶ U članku se ne razmatra konkretna i pojedinačna upotreba borbenih sredstava PVO (raspored, otvaranje vatre, broj sredstava za odbranu pojedinih jedinica-objekata), jer su to uslovi koji će proizlaziti iz date situacije, a opšta načela su ista za upotrebu u pozadini neprijatelja kao i na frontu. Takođe se neće razmatrati ni formacijski (organizacijski) sastav jedinica PAA, jer će i on zavistiti od konkretnih uslova u svakoj jedinici. Ipak, može se pretpostaviti da će biti nužno da osnovne jedinice PAA u pozadini imaju manji broj oruđa i ljudstva od onih u operativnim jedinicama, radi pogodnijeg manevra i transporta.

stvo iz protivavionskih zaseda najcelishodnije je oformiti stalne ili privremene grupe PAO, naoružane različitim borbenim sredstvima i osposobljene za brzo i efikasno dejstvo i pokret (promenu vatrenih položaja). Neka iskustva iz II svetskog rata, a posebno iskustva iz rata u Koreji, ukazuju da sastav ovih grupa može biti različit: 1—2 mitraljeza i 2—3 puškomitraljeza, ili 1—2 laka pav-topa sa 1—2 mitraljeza, itd. Ove grupe obično dejstvuju po principu »lutajućih« pav-jedinica: nakon iznenadnog, brzog i jakog dejstva na avione (helikoptere), one menjaju što pre dotadašnji vatreni položaj i posedaju novi. Ukoliko postoji mogućnost da se formira veći broj ovakvih grupa koje bi dejstvovale na jednoj relativno povezanoj prostoriji i uz uslov da je moguće objedinjeno komandovanje (koje bi se najčešće sastojalo u planskom određivanju zadataka), celishodno je od nekoliko grupa (3—5) formirati posebne jedinice za borbu s ciljevima u vazduhu — odrede PAO. Dejstvima ovih grupa na pojedinim prostorijama obezbedila bi se višestruka korist: iznenadna vatra nanosila bi ozbiljne gubitke niskoletećim avionima i helikopterima, prisiljavala ih da lete na većim visinama i otkrivala ih radarima sa fronta, a ujedno bi obmanjivala neprijatelja o snazi i broju jedinica i sredstava za PVO, navodila ga na opreznu i smanjenu upotrebu avijacije i helikoptera i unosila nesigurnost u njihov let i dejstvo.⁷

Primena mera PVZ. I pored izvesnih teškoća koje će ponekad ograničavati primenu svih mera PVZ, one će činiti osnovu obezbeđenja jedinica i objekata u pozadini neprijatelja od izviđanja i napada iz vazduha. Način borbenih dejstava u pozadini neprijatelja, zemljište na kome će se najčešće izvoditi i vreme izvođenja tih dejstava (kad god je moguće noću i u lošijim vremenskim uslovima) pružaju izvanrednu mogućnost za najširu primenu mera PVZ. Naročito će doći do izražaja: maskiranje, rastresit raspored, kretanje noću, po slabijoj vidljivosti i pokrivenom zemljištu, korišćenje prirodnih zaklona i sl. Zato će se mere PVZ primenjivati neprekidno, ali i celishodno i planski, vodeći računa o situaciji u vazduhu, zemljištu, tajnosti, itd. Mere PVZ naročito će biti važne pri zaštiti od izviđanja i napada iz vazduha onih objekata čija tajnost treba da bude što duža, a posebno kad je njihova odbrana borbenim sredstvima ograničena (to su bolnice, skladišta, baze, radionice i sl.). Pri tom bi trebalo voditi računa da neprijatelj neće napadati samo otkrivena i utvrđena mesta baziranja jedinica u pozadini, već da će često i »nasumce« dejstvovati po pojedinim rejonima u kojima pretpostavlja da ima partizanskih jedinica.⁸ To će od jedinica zahtevati maksimalnu budnost i onda kada je, na primer, maskiranje potpuno zastupljeno.

⁷ Dejstvo lutajućim pav-jedinicama (pav-odredima) aktivno su primenjivale severnokorejske snage u korejskom ratu i, prema američkim izvorima, ono se pokazalo vrlo efikasno, čak i na frontu. Naime, teško su se mogle pronaći i napasti ove jedinice (zbog česte i brze promene vatrenih položaja), te su piloti imali utisak da ih protivavionska vatra čeka nad svakom prostorijom ili objektom i sve su više gubili sigurnost. Severnokorejci su samo pešadijskim oružjem oborili 114 mlaznih aviona, zbog čega su Amerikanci bili zabranili let na visinama ispod 800 metara.

⁸ Sličnih primera bilo je mnogo u toku borbi u Alžiru, a sada ih ima u Južnom Vijetnamu.

Ovo upućuje na sledeće zaključke: prvo, mere zaklanjanja u savremenom ratu treba shvatiti šire od maskiranja, tj. na svakom (pa i privremenom) mestu baziranja treba odmah pristupiti kopanju zaklona ili adaptaciji prirodnih zaklona, vodeći pri tom računa da ti zakloni štite i od vatre, jer će neprijatelj vrlo često paliti šume, odnosno koristiti zapaljiva ubojna sredstva i, drugo, nužno je da svaka (i najmanja) jedinica ili ustanova u pozadini stalno ima jednostavan i svima poznat plan uzbunjivanja i zaklanjanja na znak vazdušne opasnosti. Uzbunjivanje i zaklanjanje (u unapred izrađene zaklone) trebalo bi da budu neprekidno prisutne mere i za civilno stanovništvo na oslobođenoj teritoriji. U planu uzbunjivanja i zaklanjanja trebalo bi takođe predvideti mere i ekipe za otklanjanje nastalih posledica od neprijateljskog napada iz vazduha (požari, rušenja, itd.). Jer, mada pojedine mere PVZ u pozadini (zbog specifičnosti dejstava, vremena izvođenja i osobina terena na kome će se najčešće odvijati) nose u sebi niz pogodnosti za jedinice koje ih preduzimaju, one neće ispuniti onaj zadatak koji im je namenjen ako nisu primenjene studiozno, planski i perspektivno.

Iako ovde nisu obuhvaćeni svi elementi koji utiču na PVO u pozadini neprijatelja, niti svi problemi i mogući načini organizacije ove odbrane, iznete okolnosti o vođenju ovakvih borbenih dejstava nesumnjivo ukazuju na veliku važnost i ulogu PVO u pozadini neprijatelja, ali i na poteškoće koje će pratiti njenu organizaciju i izvođenje, kao i na realnost da se i u ovako nepovoljnim uslovima planskim korišćenjem svih mogućnosti i neprekidnom organizacijom svih mera i postupaka postigne znatan stepen PVO jedinica i objekata. Time će u znatnoj meri biti obezbeđeno i dejstvo jedinica u pozadini neprijatelja.

Pukovnici
Miljenko SRŠEN
Malić BEŠLAGIĆ